

A PÁNEURÓPAI GONDOLAT ÉS BRIAND EMLÉKIRATA

Az elmúlt évtizedek történeti fejlődését a differenciálódásra való törekvés jellemezte. A nemzetiségi elv érvényrejutása óta a nagy népcsaládoknak minden kicsiny vagy nagy szilánkjá önálló állami életre törekedett. A szuverenitás fogalmának mind me-revebb kiépítésével ezek az államok politikai önállóságukat erősebben hangsúlyozták^ mint annak előtte. Gazdasági tekintetben a múlt század utolsó negyedében keresztülhatolt védvamos rendszerek odahatottak, hogy az európai gazdaságon belüli munkamegosztás helyébe az álla-mok önálló gazdasági egyéniségének minél teljesebb kidomborítására irányuló törekvés lépett, amelynek soha el nem érhető, de mégis állan-dóan szem előtt tartott célja ama teljes gazdasági autarchia biztosítása volt, amely mellett minden állam önmaga állítaná elő polgárai összes szükségleteit. Sőt ez a differenciálódásra való törekvés még az egyes államokon belül is mutatkozik, számos országban a pártviszonyok ala-kulásában, de mindenütt az egyes érdekcsoportok — mezőgazdaság, ipari vállalkozás, munkásság stb. — erőteljes megszervezésében és külön érdekeik kíméletlen érvényesítésében. Ez a differenciálódási folyamat a világháborúban is érvényesült és a háborút befejező béke-kötésekben néhány erős gátat tört keresztül, amely addig — kivált Közép-Európában — útjában állt. Nem szűnt meg azonban a háború utáni időben sem és úgy gazdasági téren, ahol az államok egymással szemben való elzárkózása mindig nagyobb és nagyobb mérvet öltött, mint egyes nemzeti kisebbségek törekvései alakjában politikai téren is állandóan fejlődött és erősödött. Nem érte még el azt a fokot, amelyen túl a nemzetközi vagy állami élet további differen-ciálódása nem volna többé elképzelhető — és ezt a fokot valószínűleg nem is tudná sohasem elérni —, de odáig haladt, hogy most már lassan-ként ennek a folyamatnak árnyoldalai is tudatára jutottak az emberiség-nek. A lelkekben az eddigi szétforgácsolódásra való reakcióként mind-inkább felmerül a vágy arra, hogy a differenciálódás processzusának helyébe most már valami más, ezzel ellenkező folyamat lépjen, valamely integrálódási processzus, amely a széjjelzakított részeket újból vala-milyen magasabb egységbe foglalná össze. A törekvés nem arra irányul, hogy az eddigi differenciálódás által teremtett állapotok megszüntetésé-vel helyükbe újból a régebben fennállt állapotok lépjenek, mert soha-sem lehetséges valamilyen történeti fejlődést visszacsinálni és mintegy meg nem történtté tenni, hanem annak az új alapnak és új alaknak meg-keresésére, amely alkalmas volna arra, hogy Európa részei között ismét

szorosabb kapcsolat létesüljön, mely új összefüggéseket és bizonyos együttműködést tenne lehetővé közöttük.

Ennek az integrálódási folyamatnak ma még csak a kezdetén vagyunk. Legjobban szembeötlő tünete az a törekvés, hogy a nemzetközi élet az államok közötti politikai és jogviszonyoknak szabályozásával, a nemzetközi választott bíróságok érvényesülésének kiterjesztésével, a nemzetközi békéltetés gondolatának gyakorlati kifejlesztésével magasabb szervezetséget nyerjen, mint amilyen benne eddig mutatkozott. Ennek a törekvésnek legkimagaslóbb eredményei ezideig a Népszövetség megalakításában és a Nemzetközi Bíróságok szervezetének hatékonyabb kialakításában mutatkoznak, bár ezek egyelőre még rsatr igencsak tökéletlenül valósítják meg az államok társadalmának azt a szervezetét, amely felé kétségtelenül tendálnak. Ezekkel a törekvésekkel párhuzamosan a nemzetközi jogi és közjogi tudományban látunk kísérleteket a szuverenitás fogalma némelyek szerint túlságba vitt interpretációjának elméleti megszükitésére. Gazdasági téren ugyancsak olyan kísérletekkel találkozunk, amelyek a különböző, önálló gazdasági egységekként kiépült államoknak összefogására irányulnak oly módon, hogy egyfelől megmaradna saját gazdasági érdekeiknek minden más állammal szemben való megvédésének lehetősége, másfelől azonban mód nyílna arra is, hogy bizonyos államok szövetségének, tehát valamely magasabb egységnek tagjai együttesen és szervezeten védhessék meg a maguk érdekét a távolabbi, kivált tengerentúli államokkal szemben.

Nem tagadható, hogy az integrálódás terén eddig elért eredmények még kevésbé kielégítőek és hogy a nemzetek, illetve a nemzeteket alkotó polgárok nagy többsége csak igen lassan tér el a régi gondolkodási módtól, amely a differenciálódás folytatásától várja az üdvöt. A nacionalisztikus differenciáltság szelleme minden ellentétes irányú kísérlet dacára ma is uralkodó úgy a politikai, mint a gazdasági élet terén. Sokak előtt még kérdéses lehet, hogy tényleg az általános fejlődési iránynak valamely, új korszakot megnyitó változásával állunk-e szemben, valamely új eszmeiránnyal, amely hivatva van arra, hogy uralkodóvá váljék, avagy pedig azok a tünetek, amelyek a nemzetek elkülönülése helyébe azoknak magasabb szervezetekbe való összetömörítését célozzák, csak mintegy mellékzörejek, amelyek el fognak múlni a nélkül, hogy a fejlődést lényegesen befolyásolják. Csak a számtalan kiszámíthatatlan véletlentől függő jövő fogja megmutatni, hogy e téren a hívőknek vagy a hitetleneknek van-e igazuk.

Egyet azonban meg kell állapítani. Hogy azok a ma fennálló intézmények, amelyek nemzetközi vonatkozásokban a magasabb szervezetségre való törekvést jellemzik, még igen kezdetlegesek és hogy ezért kevésbé kielégítően működnek, az korántsem tekinthető bizonyítéknak az új fejlődési irány elhibázom volta mellett. Az a meglehetősen általánosan elterjedt felfogás, amely a Népszövetség működése közben észlelt minden hibából azt a következtetést vonja le, hogy itt valami haszontalan, sőt esetleg káros intézményről van szó, amelyet inkább eltörölni szeretnének, mint megerősíteni, nem indokolt. Abból, hogy valamely intézmény működésében hibák észlelhetők, nem okvetlenül

következik az, hogy az intézmény haszontalan, hanem esetleg csak az, hogy ez az intézmény változtatásra, fejlesztésre és megjavításra szorul. Az emberi intézmények lassan fejlődnek. Az államok belső életében is hosszú évszázadok teltek el, amíg elértük a jogrendnek és jogbiztonságnak azt a fokát, amelyre ma oly büszkék vagyunk és nagy kérdés, hogy ebben a tekintetben elértük-e már a rendnek és biztonságnak azt a tökéletességét, amelyre a fejlődés irányul, vagy csak ama maximumát is, amely az emberi tökéletlenségre való tekintettel megvalósítható. Kétségtelenül nagy haladás volt, amikor az egyes polgárok között felmerült jogviták elintézésére bíróságok létesültek és amikor ezzel megszünt az az önbíráskodás, amely mindig az erősebbnek ad igazat. De már évszázadok óta léteztek bíróságok, és még mindig az volt a panasz, hogy a bírák nem függetlenül és lelkiismeretük szerint, kizárólag az igazság felderítése érdekében működnek, hanem azért, hogy a hatalmasoknak, legyenek azok akár egyesek, akár osztályok, szívességet tegyenek. Közömbös dolgokban, amelyek nagyobb érdekeket nem érintettek, már kifogástalan volt a bíróságok működése, amikor más ügyekben a bíróságok ítéletét politikai mellétekintetek még mindig befolyásolták. Ugyancsak nagy haladás volt, amikor az egyes nemzetek a parlamentek képében megteremtették azokat a politikai testületeket, amelyeknek az a hivatásuk, hogy a nemzeten belül az összes érdekeket és kívánságokat szóhoz juttassák úgy, hogy aztán a különféle érdekek összeütkezéséből, mérkőzéséből és kiegyenlítéséből az alóssuljon meg, ami a közösségnek legjobb. És mégis ezek a parlamenti testületek, kivált a történeti fejlődés kezdetlegesebb stádiumában, igen sok esetben csak eszközül szolgáltak arra, hogy azok révén egyesek reákvényszerítsék akarataikat valamely népre. A nemzetközi politikai és jogrend ma még fejlődésének egy olyan kezdetleges korszakát éli, amelyen a belső jogfejlődés már régen keresztülment és időt kell adni, amíg tökéletessé fog válni. Ma még a nemzetközi szervezet is abban a fejlődési stádiumban van, amikor azokban a kérdésekben, amelyek politikai szempontból közömbösek és amelyek a nagyhatalmakat nem érdeklik, már létezik bizonyos pártatlanság, de azokban az ügyekben, amelyekhez politikai érdekek fűződnek, még a legerősebbeknek és leghatalmasabbaknak akarata az uralkodó. Ezen a stádiumon keresztülment a belső jogfejlődés is. Valószínű, hogy hozzá hasonlóan fog fejlődni és tökéletesedni a nemzetközi politikai szervezet és jogrend is.

A túlságosan differenciált európai népeknek valamely új alapon való összefogására irányuló törekvések részben politikai, részben gazdasági természetűek. Az a mozgalom, mely az európai államokat politikailag is szövetségbe akarja tömöríteni, elsősorban Coudenhove-Kalergi gróf nevéhez kapcsolódik, aki a háború befejezése óta ezt a gondolatot — amelynek előtte is voltak szószólói — egy széles köröket magával ragadó mozgalom tárgyává tudta tenni. Ez a páneurópai mozgalom természetesen nem hanyagolja el a kérdés gazdasági részét sem, sőt előszeretettel használ fel gazdasági érveket annak beigazolására, hogy az államok mai elkülönülése és szétforgácsolódása káros az európai nemzetek boldogulása szempontjából. Az európai államok gazdasági tömörítését célzó mozgalmat mégis külön kell választani Coudenhove

gróf akciójától, mert túlnyomó részben teljesen független ettől és olyan körökben is visszhangot talál, amelyek előtt Coudenhove Paneurópája nem rokonszenves, akár azért, mert ezt a gondolatot utópisztikusnak tartják, akár azért, mert ez a mozgalom elsősorban a radikális irányú baloldali pártokban talál támaszt, akár végül azért, mert nem látják szívesen, hogy a mozgalom elhomályosít olyan nemzeti célokat, amelyeket sokan, talán a nemzetek többsége, főfontosságúnak tart. Azok, akik pusztán gazdasági alapon, a politikai vonatkozások kikapcsolásával, foglalnak állást az európai államok valamilyen együttműködése mellett, nem annyira eszmei, mint igen reális gazdasági szempontokból indulnak ki. Ennek a törekvésnek magyarázatát adja mindenekelőtt annak felismerése, hogy a nagy gazdasági területek a világversenyben természetesen előnyben vannak a kis gazdasági egységekkel szemben, hisz csakis a nagy gazdasági területeken képzelhető el igazi tömegtermelés, amely lehetővé teszi a termelési költségek leszállítását és ezzel az áraknak olyan olcsóbbítását, amely mellett az ilyen előnyök felett nem rendelkező kis országok versenye jóformán lehetetlenné válik. Ez a különbség különösen erősen érezhető az Amerika és Európa közötti gazdasági versenyben. Az európai államok abban a törekvésükben, hogy a külföldi versenyt saját területükről lehetőleg kiszorítsák és ezt a piacot saját temetésüknek biztosítsák, igen jelentős eredményeket értek el szomszédaikkal szemben. Kiderült azonban, hogy amíg eredményesen harcoltak egymás konkurrenciája ellen a maguk viszonylag szűk területén, összességükben mégis gyengítették önmagukat az Európán kívüli területekkel szemben. Lehetőleg kizárták egymás termékeit, de végeredményben ez oda vezetett, hogy Amerika a maga rengeteg gazdasági területe által nyújtott előnyök kihasználásával az összes európai országokat elárasztotta a maga termékeivel. Azok a nagyon komoly gondok, amelyeket az amerikai verseny kiéléződése egész Európában felkeltett, alkotják az európai gazdasági összefogásra irányuló törekvések legnyomósabb indokát.

EZEKBE A TÖREKVÉSEKBE illeszkedik bele és ezeknek a törekvéseknek szemszögéből ítélendő meg az a javaslat, amelyet az elmúlt hetekben Briand francia külügyminiszter a Képszövetséghez tartozó összes európai államok kormányainak átnyújtott és amely „egy európai államszövetségi közösség rendszerének megszervezéséről“ szól.

A Briand-féle javaslat az európai nemzetek politikai megszervezésére fekteti a főszólyt.

„Mivel a közgazdasági közösség felé vivő úton — mondja Briand — minden előhaladási lehetőséget a biztonság kérdése szab meg s miután ez az utóbbi kérdés viszont a legszorosabb kapcsolatban áll a politikai közösség útján elérhető előhaladással, épp ezért annak az építómunkának, mely Európának szerves felépítését törekszik kivívni, mindenekelőtt a politikai térre kellene irányulnia. S ismét csak az utóbbi téren kellene aztán kidolgozni Európa közgazdasági politikájának, valamint minden egyes európai állam vámpolitikájának nagy vonalait.“

Briand azzal, hogy a gazdasági kérdéseket alárendelté a politikai összefogásnak, nehezebb oldalán fogta meg a kérdést. Ez annál feltűnőbb, mert azokban a nyilatkozatokban, amelyeket e tárgyban eddig

tett, — így többek között Genfben is, hol a múlt évben először hozta szóba a maga eszméit — másként állította be a kérdést és a gazdasági szempontokat tüntette fel olyanoknak, mint amelyekre nézve az európai államoknak egymáshoz való közeledése legkönnyebben és leghamarább érhető el. Álláspontjának ezen módosulása aligha fogja előmozdítani akciójának sikerét, mert azok közül, kik szívesen járulnának hozzá az európai államoknak bizonyos gazdasági együttműködéséhez, igen sokan lesznek olyanok, akik Briand politikai koncepcióját aggályosnak fogják tartani. Nem válhatik ezeknek a törekvéseknek előnyére, ha azt a részüket, amelyben igen sokan egyetértenek, függővé tesszük egy olyan cél megvalósulásától, amelyben sokkal kevesebben hisznek és amelyért jóval szűkebb kör lelkesedik. Briand azzal indokolja a gazdasági kérdéseknek a politikaiak alá való rendelését, hogy minden más út követése mellett az ipari túlerővel bíró államok politikai uralmuk alá hajthatnák az iparilag gyengébb országokat. Az ipari felkészültség tényleg szerepet játszik azoknak az erőtenyezőknek sorában, amelyek a nemzetek közötti nagy küzdelmeket eldöntik, de Briand mégis túlbecsüli azokat. Példa rá Németország, amelyet nagyszerű ipari felkészültsége sem tudott a világháborúban győzelemre segíteni, mert az ipari felkészültségnél sokkal fontosabbnak bizonyult a különböző államoknak nyersanyagokkal való megfelelő ellátása. De a kérdés magva nem az ipari felkészültség szerepében rejlik. Ismerjük el egy pillanatra, hogy ennek a szempontnak valóban döntő jelentősége van a tekintetben, hogy egyes államok másokat politikai uralmuk alá hajthatnak. Ez esetben fel kell vetni azt a kérdést, mi biztosítja eredményesebben valamely állam ipari felkészültségének aránytalan fokozását, a mai gazdasági rendszer-e, amelyben minden állam mesterséges módokat korlátlanul felhasználhat a maga ipari erejének kifejlesztésére, avagy pedig az együttműködésnek az a politikája, amely mellett minden állam kénytelen volna engedményeket tenni saját gazdasági politikája merevségének és kíméletlenségének rovására? Briand okoskodása helyes volna, ha azt lehetne mondani, hogy a politikai kérdéseket azért kell a gazdasági együttműködést megelőzően megoldani, mert a gazdasági együttműködés fokozza egyes államok ipari túlsúlyát és ezzel veszedelmessé válhatik a többire nézve. Ennek azonban éppen az ellenkezője áll. Nehéz belátni, hogy miért volna fokozott mértékben kívánatos az európai államok politikai megszervezése abban az esetben, ha gazdasági téren egy olyan rendszer helyébe, mely valóban alkalmas arra, hogy egy államnak ipari túlsúlyt biztosítson, egy olyan új rendszer lépne, amely jóval kisebb mértékben hordaná magában ezt a veszedelmet. Briand ezen érve azonban nemcsak helytelen, hanem azok szempontjából, kik az európai együttműködést gazdasági téren szívesen látnák, káros is, mert a gazdasági mozgalom igen sok hívét el fogja riasztani. Ezzel pedig Briand éppen az ellenkezőjét éri el annak, amit még néhány hónappal ezelőtt annyira kívánatosnak tartott, amikor az európai államok gazdasági összefogásának szükségességét hangoztatta.

De külön kell szemügyre vennünk azért Briandnak egy politikai szövetség megszervezésére irányuló javaslatait is. Ezek a javaslatok egyszerű másolatait a Népszövetség szervezetének, azzal a különb-

séggel, hogy míg a Népszövetség a földgömb összes országaira kiterjedő, univerzális intézmény, Briand páneurópai szövetsége regionális intézmény volna, amely csupán csak az európai államokat ölelné fel és csakis Európát külön érdeklő kérdésekkel foglalkoznék. A gondolatnak ez a része kétségkívül helyes. Nem tekinthető ideális állapotnak, hogy a Népszövetségen belül olyan államok, amelyek Európától való távolságuk miatt nem is képesek az európai országok között felmerülő kérdések helyes megítélésére, hozzájáruljanak az ilyen kérdések eldöntéséhez. Nekünk európaiaknak a Monroe-elv szerint nincsen jogunk beleszólni az amerikai államok között felmerülő kérdésekbe, de talán szükségünk volna egy európai Monroe-doktrínára is, amely megakadályozná, hogy Amerika vagy Ázsia szóljon bele a mi saját ügyeinkbe. Briand e gondolatával szemben talán csak azt a kérdést lehetne felvetni, nem lehetne-e ezt a célt megvalósítani a Népszövetség alkotmányának megfelelő kiépítésével is, amely kiterjesztené azokat a ma is fennálló lehetőségeket, hogy egyes kérdések előkészítésébe csakis a közvetlenül érdekelt államok vonatnak be, ezeknek a kérdéseknek a Tanácsban vagy az Assembléében való végleges eldöntésére is.

Azok a szervek, amelyeket Briand az európai államszövetség részére létesíteni akar, egyszerű másolatai volnának a Népszövetség szerveinek kicsinyített és Európára szorított kiadásban, léteznék egy „Európai Értekezlet“, amely tökéletes mása volna a Népszövetség Teljes-ülésének. Léteznék egy politikai intézőbizottság is, amely ugyanúgy volna összeállítva és ugyanolyan szerepet vinne, mint a Népszövetség Tanácsa. És léteznék egy állandó titkárság, hasonló feladatkörrel, mint amilyent a Népszövetség titkársága tölt be. A tapasztalat azonban azt mutatta, hogy a Népszövetségnek ama szervezete, amelyet Briand most lemásol a maga európai államszövetsége részére, csak igen hiányosan tölti be a maga feladatait. Ez a szervezet úgy van felépítve, hogy abban a nagyhatalmak, elsősorban pedig a győztes nagyhatalmak és azok barátainak akarata sokkal jobban érvényesül, mint a többi országok érdekei, sokkal jobban, mint ahogyan ez a magasabb nemzetközi igazságosság elvével összeegyeztethető. Nagyon nehéz elvárni azoktól az országoktól, amelyek a Népszövetség mai gyakorlata mellett nem látják kellően megvédve érdekeiket, hogy most lelkesedjenek azért, ha most az őket elsősorban érdeklő európai kérdések intézésére egy másik, tökéletesen hasonló és minden bizonnyal ugyanazokban a hibákban szenvedő és ugyanazokat a tendenciákat követő szerv is létesülne.

Egyáltalában érdekes figyelemmel kísérni azt a körülményt, hogy azok, akik Európa államai politikai együttműködésének hívei vagy legalább annak vallják magukat, nem tökéletesen hasonló indokok befolyása alatt állnak. Vannak köztük kétségtelenül olyanok, akiknek ezekkel a törekvésekkel nincsen egyéb céljuk, mint a nemzetközi szervezet tökéletesítése és a mai világrend megjavítása, mert az együttműködés elvének kifejlesztésétől várják az emberiségnek és ezzel szoros összefüggésben saját népüknek is boldogulását. De vannak olyanok is, — és az irány szöszölői között ezek a lehangosabbak — akik ezekkel

a törekvésekkel egy bizonyos mellékgondolatot kapcsolnak össze, azt a gondolatot, hogy a nemzetközi jogrendszer olyan kiépítése, amely a háborúk veszedelmét elhárítja, igen hatékony eszköz lehet a jelenlegi nemzetközi állapotok megrögzítésére és állandósítására, hiszen ha sikerül eredményesen kizárni a háború lehetőségét, elesik az a veszély, hogy bárki is egy adott konstellációban háborúval támadhatja meg az utolsó békekötéseken alapuló európai rendet. Azoknak szemében, akik őszintén támogatják a mozgalmat, egy új nemzetközi világrend kiépítése az egyetlen cél, amelyet szem előtt tartanak. Azoknak ellenben, akiknek mentalitásában az a gondolat is szerepet játszik, hogy ezen az úton hozzájárulhatnak jelenlegi hatalmi pozíciójuk megerősítéséhez, ez a mozgalom csakis eszköz nem annyira eszmei, mint nagyon is önző, a gyakorlati politika körébe tartozó eredmények elérésére. Igen célszerű, ha az egész mozgalomban állandóan szem előtt tartjuk ezt a két különböző forrást, amelyből az új irányzat fakad és ha az egyes e téren előforduló megnyilatkozásoknál éles különbséget teszünk közöttük a szerint, hogy azok melyik forrásból fakadnak.

Vannak, akik talán azt mondhatnák, hogy mindegy, milyen indokból fejlődtek ki azok a törekvések, amelyekkel e téren találkozunk, feltéve, hogy azok végeredményben mégis egy és ugyanazon irányban éreztetik hatásukat. Ez azonban nincsen úgy. Az a nemzetközi vagy európai világrend, amelyet azok akarnak létesíteni, akik azt öncélnak tekintik, lényegesen más volna, mint az, amelyet azok akarnak létrehozni, akiknek ezen a téren mellékcéljaik is vannak. Az első csoportba tartozóknak olyan nemzetközi rendet kell kívánniuk, amely lehetővé teszi azoknak az államközi érdekösszeütközéseknek az igazságosság szellemében való békés elintézését is, amelyekben más oldalon áll az igazság és más mellett szól az adott jogállapot. Azoknak ellenben, kik a másik csoportba tartoznak, mindig az lesz a céljuk, hogy az adott jogállapot megvédésére teremtsenek új fegyvereket. Ennek az adott jogállapotnak megrögzítése azonban egyenesen veszélyezteti a nemzetközi jogviszonyoknak békés megszervezését, mert minél jobban igyekeznénk eldugni azokat a lehetőségeket, amelyek a mai jogrend békés megváltoztatására vezethetnek, annál inkább idézünk elő olyan helyzeteket, amelyekben az igazságos és észszerű megoldások csak erőszakos kirobbanások útján jöhetnek létre. A nemzetközi életben a háborúnak ugyanolyan szerepe van, mint a nemzetek belső életében a forradalmaknak. Ha valamely nemzeti alkotmány nem nyújt módot arra, hogy az állami berendezések a folyton változó társadalmi erőviszonyokhoz és a folytonos fejlődésnek alávetett szükségletek szerint megváltoztattassanak, akkor az új szükségletek erőszakos úton, forradalmakban keresnek érvényesülést. Nincsen ez másként a nemzetközi életben sem. Mindaddig, amíg hiányoznak benne azok az intézmények, amelyek képesek arra, hogy a tényleg adott jogi helyzetet is megváltoztassák, ha azok a körülmények, amelyek között létrejöttek, már nem állanak többé fenn vagy mert akár új szükségletek támadtak, akár régi, de azelőtt kevésbé érvényesült szükségletek közben nagyobb erővel érvényesültek, addig sohasem lesz elkerülhető, hogy fegyveres összeütközések ne támadjanak egyfelől azon államok között, amelyek

érdekelve vannak, ez új szükségletek érvényesülésében, másfelől pedig azok között, amelyek görcsösen meg akarják védeni a tényleg fennálló nemzetközi jogrendet. Aki azzal akarja a háborúkat lehetetlenné tenni, hogy az újonnan megnyilatkozó szükségletek érvényesülését erőszakosan meg akarja gátolni, az nemzetközi tárén nagyjában ugyanazt a politikát követi, amelyet annak idején Metternich követett a belső haladás meggátolására. Minél több rendőri intézménnyel bástyázta körül azt a belső rendet, amelyet fenntartani kívánt, annál jobban fejlesztette ki azt a helyzetet, amely forradalomra vezetett, mert másként, mint forradalom útján az új szükségletek nem érvényesülhettek. A nemzetközi életben is azt fogjuk tapasztalni, hogy annál inkább teremtünk háborús veszedelmeket, minél inkább igyekezünk a létező állapotoknak békés úton való megváltoztatását megakadályozni.

Van egy igen kitűnő próbaköve annak, hogy valaki az európai államok politikai együttműködését valóban őszintén kívánja-e, avagy pedig csak azért, mert ezen az úton véli legjobban megóvhatónak a reá nézve jelenleg véletlenül kedvező tényleges helyzetet, őszintén kívánja az, aki úgy akarja az európai államok szövetségét megszervezni, hogy ebben a szervezetben legyen mód arra is, hogy bizonyos akár valamely magasabb nemzetközi igazságosság fogalmával össze nem férő, akár a módosult nemzetközi szükségességeknek többé meg nem felelő állapotok békés úton és hatékonyan módosíthatók legyenek akkor is, ha e célból létező szerződéses jogokat meg kellene változtatni. Itt nem valami újszerű kívánságról van szó, hanem valamiről, ami már Wilson eredeti népszövetségi tervezetéből is bennfoglaltatott és ami csak később lett teljesen összezsugorítva abba a meglehetősen tartalmatlan rendelkezésbe, amely a Népszövetség alkotmányának 19. cikkében foglaltatik.¹ Aki a nemzetközi jogrend ilyenirányú kiépítésétől húzódozik, arról bizton feltételezhető, hogy önző mellékgondolatoktól nem egészen mentesen törekszik a nemzetközi jogrendnek kiépítésére.

Briand javaslata az európai jogrend ilyen értelmű kifejlesztéséről nem mond semmit. De Briand nem is mond semmit, ami ennek lehetőségét kizárná. Ha a javaslat feletti tárgyalásokban sikerülne az európai államok tervezett szövetségi közösségét ilyen irányban is kiépíteni, azt örömmel kellene fogadni. Ha ez nem sikerül, akkor nincsen okunk lelkesedni azért a gondolatért, hogy a Népszövetség mellett még egy újabb intézmény létesüljön, amely legfőbb céljának a mai nemzetközi jogrend megvédését tekintené és ezért csak kerékkötője volna olyan szükséges fejlődési folyamatoknak, amelyeknek — ha érvényesülésükre jogszerű módozatokat nem teremtünk — csak erőszakosan lehetne érvényesülniük.

Ami Briand tervezetének gazdasági vonatkozásait illeti, emlékirata ezeket meglehetősen homályba burkolja. Az emlékirat szerint:

„A kormányok egy általános és elvi okmányban — amely egy egyszerű gazdasági érdekközösségi egyezségokmány lenne — saját maguk véglegesen megállapíthatnák azt a célt, melyet vámpolitikájuk eszményi végcéljául kitűzni szándékoznak. (Közös piac teremtése avég-

¹ L. a Magyar Szemle III. kötetének 97. oldalán megjelent tanulmányomat: „Békerevizio és Népszövetség“.

ből, hogy az európai közösség területének összességén az emberi jólét a legmagasabb fokra emeltessek.) Egy ilyen általános célkitűzés mellett gyakorlati téren azonnal megkezdődhetnek az európai árutermelés és árucseré racionalis megszervezésének keresztülvitele, az áru-, tőke- és személyforgalom fokozatos szabaddátétele és tervszerű egyszerűsítése útján s csupán csak minden egyes állam honvédelmi szükségleteinek fenntartása mellett.“ „Az európai egyesülésnek az a politikája, — mondja az emlékirat egy más helyen — amely ma az európai kormányok között első érdekközösségi köteléknek kutatására kell hogy irányuljon, olyan elgondolással jár, amely teljesen ellenkezik azzal az elgondolással, amely régebben Európában vámközösségek megalkotására vezethetett a célból, hogy a belső vámvonalak eltüntetése révén a közösség határain annál szigorúbb vámsorompók emeltesse, vagyis a célból, hogy a valóságban így egy harceszköz alakuljon ki az ezeken a közösségeken kívül álló államok ellen.“

Ebből a szövegből mindenekelőtt az tűnik ki, hogy Briand nem gondol valamely európai vámrendszer létesítésére, mert ha ez létesülne, annak egyedüli célja az lehetne, hogy a szövetkezett államok a maguk piacára való bejutást szövetségeiknek könnyebbé tennék, mint a szövetségen kívül álló államok részére, ezt pedig Briand ki akarja zárni. Hogy helyes-e az ilyen közös európai vámpolitikában „harc eszközt“ látni, ahhoz legalább is szó fér. Lehetne a dolgot úgyis felfogni, hogy itt egy közös európai gazdasági defenzíváról van szó. A gazdasági téren megalkotandó európai közösségnek igen szegényes tartalma lesz, ha eleve ki van zárva, hogy ebben a közösségben a vámpolitika is szerepet játsszon, hiszen ebben az esetben megmaradna az egyes európai gazdasági területeknek az a feltétlen elzárkózása egymással szemben, amelynek enyhítése az európai összefogásra irányuló mozgalmaknak egyik legfőbb motívuma volt. Briand emlékirata e tekintetben sokkal tartózkodóbb a Népszövetségnek e tárgyban kinyilvánított óhajainál és ezekkel összehasonlítva gazdasági tekintetben nem haladást, hanem visszaesést jelent. Briand pozitív gazdasági javaslatai homályosak és a közölt szövegből nem derülnek ki eléggé világosan. Úgy látszik, hogy azoknak a nemzetközi kartelleknek további kiépítésére gondol, amelyek néhány évvel ezelőtt a termelés bizonyos ágaira nézve Németország és Franciaország között — néhány más állam bevonásával — létesültek. Nem tagadható ugyan, hogy ezek a kartellek lényegesen hozzájárultak ahhoz, hogy az általuk szabályozott viszonylatokban a termelésnek és értékesítésnek kedvezőbb állapotokat teremtsenek és lehetséges, hogy ezen az úton még további eredményeket is el lehet érni, de egészben véve a gazdasági szabályozásnak ez a módja mégis alig lesz elégséges azoknak a céloknak elérésére, amelyeket az európai gazdasági együttműködés hívei kitűztek maguk elé.

BRIAND KEZDEMÉNYEZÉSÉNEK jelentőségét el nem ismerni döresség volna. Az a tény, hogy olyan törekvések, amelyek felett eddig a gyakorlati politikusok vállvonogatva napirendre tértek, mert azokat utópiáknak tartották, melyekkel komoly emberek nem foglalkozhatnak, most egy felelős állásban lévő, nagymúltú és mindig reálpolitikai

gondolkodást tanúsító államférfiú részéről első ízben komoly kormányakció tárgyává tétettek, kiemeli az Európa államainak összefogására irányuló mozgalmakat abból az ideológiai körből, amelyre eddig szorítottak és a kérdést mintegy gyakorlati politikai problémává avatták. De Btiand konkrét javaslataiban sok örömünk nekünk nem lehet. Túlságosan sok nyoma van bennük annak a mentalitásnak, amely nem annyira új nemzetközi jogrendet akar létesíteni, mint inkább petrifikálni szeretné a jelenlegi nemzetközi állapotokat. Ez pedig a nemzetközi jogrend terén nem haladást jelentene, hanem egyenesen akadálya lehetne a nemzetközi társadalom olyan kiépítésének, amely valóban feleslegessé és lehetetlenné tenné a háborús összeütközéseket nem azzal, hogy eltiltja és megnehezíti, hanem azzal, hogy feleslegessé teszi azokat olyan intézmények létesítésével, amelyek elég hatalommal bírnak arra, hogy az esetleges érdekösszeütközéseket a nemzetközi igazságosság szellemében úgy intézhessék el, hogy e döntésbe mindenki bizalommal belenyugodhatik.

GRATZ GUSZTÁV